

หัวข้อที่ ๑๓

ลักษณะร่วมและลักษณะท้องถิ่น

รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม
ภาควิชามานุษยวิทยา
คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร

- ๑) ในตอนแรกสุดนี้ เราจะพยายามทำความเข้าใจว่า "ท้องถิ่น" คืออะไร? เราไม่อาจเข้าใจว่าท้องถิ่นคืออะไรได้ โดยไม่สัมพันธ์ท้องถิ่นกับสังคมระดับที่ใหญ่และเหนือกว่าท้องถิ่น เพราะท้องถิ่นใดๆ ก็ตามย่อมไม่อยู่โดดๆ หากต้องมีความสัมพันธ์กับสังคมระดับอื่นๆ ด้วย
- ๒) เราอาจแบ่งสังคมออกได้เป็นสามระดับ ซึ่งในที่นี้จะขอเรียกตามหน่วยการปกครองที่ใช้ในปัจจุบัน คือส่วนท้องถิ่น, ส่วนภูมิภาค และส่วนกลาง สังคมระดับท้องถิ่นไม่ได้ตั้งอยู่อย่างเป็นอิสระบริบูรณ์ แต่ต้องสัมพันธ์กับอีกสองระดับที่อยู่เหนือขึ้นมาด้วย อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ที่พึงมีต่อกันนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะครอบงำอย่างที่เป็นอย่างในปัจจุบันเสมอไป
- ๓) ในการจะเข้าใจว่าสังคมท้องถิ่นเป็นอย่างไร ก็ควรเริ่มต้นด้วยการดูโครงสร้างทางสังคม หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือดูว่าคนและสถาบันต่างๆ ในชุมชนท้องถิ่นหนึ่งๆ นั้น มีความสัมพันธ์กันอย่างไรนั่นเอง ทั้งนี้เพราะมนุษย์ทุกหนทุกแห่งไม่ได้อยู่แต่ลำพัง แต่ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่นมนุษย์เกิดมาในครอบครัว ในขณะที่ครอบครัวก็ไม่ได้ตั้งอยู่โดดๆ แต่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเป็นต้น
- ๔) ชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยส่วนใหญ่จัดอยู่ในสังคมประเภทที่เรียกว่า "สังคมชาวนา" หรือ peasant society ในภาษาอังกฤษ สังคมชาวนาประกอบด้วยหมู่บ้านโดยทางกายภาพ หมู่บ้านมีขอบเขตที่รู้ได้โดยทั่วไปในหมู่บ้าน
- ๕) ศูนย์กลางของชุมชนคือศาสนสถาน อาจเป็นวัดหรือศาลของผีก็ได้ อันเป็นบริเวณที่ใช้ประกอบพิธีกรรมร่วมกัน นอกจากวัดแล้วก็มีตลาด ซึ่งเป็นที่ติดตลาดเช้าหรือเย็น หรืออาจมีการจัดตลาดนัดขึ้นในบางวัน นอกจากนี้มีที่เผาศพ, ป่าช้า, ป่าชุมชน, เขตที่ดอนสำหรับทำพืชไร่, ทุ่งเลี้ยงสัตว์, ในปัจจุบันยังมีโรงเรียนเป็นศูนย์กลางอีกอย่าง

หนึ่งของชุมชนหมู่บ้าน บริเวณเหล่านี้ชาวบ้านถือว่าเป็นสมบัติร่วมกันหรือบริเวณที่ใช้ร่วมกัน หรือเรียกในภาษาอังกฤษว่า common ground กล่าวคือไม่มีใครเป็นเจ้าของ และทุกคนมีสิทธิใช้สอยได้เหมือนๆ กัน เป็นสมบัติของชุมชนไม่ใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

๖) มีกลุ่มคนที่ทำหน้าที่สัมพันธ์กับสมบัติร่วมกันนี้อยู่หลายกลุ่ม เช่นพระก็มีหน้าที่สัมพันธ์อยู่กับวัด หมอผีหรือจ้ำในภาษาอีสานก็มีหน้าที่สัมพันธ์กับศาลผีหรือศาลปู่ตา สัปเหร่อ มีหน้าที่สัมพันธ์กับป่าช้าและที่เผาศพ, แก่บ้านหรือผู้ใหญ่บ้านสัมพันธ์กับการปกครองหรือเมื่อต้องไปเกี่ยวข้องกับสังคมระดับที่สูงขึ้นไป พ่อค้าก็สัมพันธ์อยู่กับตลาด และครูสัมพันธ์อยู่กับโรงเรียน

๗) จะเห็นได้ว่าชุมชนมีความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่ทำหน้าที่ต่างๆ กันไป สมาชิกของชุมชนต่างมีความมุ่งหมายร่วมกันในอันที่จะอยู่ร่วมกันจนตลอดรอดฝั่ง มีปฏิสัมพันธ์กันเองอยู่โดยตรงและอ้อม ความสัมพันธ์เป็นไปในสามมิติคือมิติทางเศรษฐกิจ, ทางสังคม และทางความเชื่อหรือจักรวาล ในขณะที่เดียวกันก็สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

๘) เช่นมนุษย์ที่อาศัยอยู่ชายทะเล เกิดอาชีพทำประมง ซึ่งทำให้ต้องสร้างความสัมพันธ์กันเองในทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างหนึ่ง อันเป็นความสัมพันธ์ที่แตกต่างจากคนที่ประกอบอาชีพทำนา ในขณะที่เดียวกันก็มีความเชื่อเกี่ยวกับผีหรือเจ้าที่ควบคุมดูแลทะเล และลมฟ้าอากาศในท้องทะเลเป็นต้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้จะก่อให้เกิดรูปแบบทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นขึ้นมา ซึ่งมีลักษณะเฉพาะและแตกต่างจากถิ่นอื่นๆ

๙) อย่างไรก็ตาม ในทำเลที่ใกล้เคียงกัน มนุษย์ดำเนินชีวิตที่ไม่ต่างกันมากนัก วัฒนธรรมท้องถิ่นก็ย่อมมีลักษณะใกล้เคียงกันด้วย เช่นรูปแบบของสังคมชาวนาย่อมครอบงำชุมชนท้องถิ่นที่มีอาชีพทำนาเหมือนๆ กัน นอกจากนี้ท้องถิ่นต่างๆ ในละแวกนั้นอาจมีเจ้านายองค์เดียวกัน หรือนับถือศาสนาเดียวกันเป็นต้น ความละม้ายกันเช่นนี้ทำให้เกิดวัฒนธรรมประจำภูมิภาคขึ้น

๑๐) ความสำนึกของคนในแต่ละภูมิภาคว่ามีอะไรร่วมกันอยู่นี้ ไม่ใช่เพิ่งมีขึ้นเมื่อรัฐมาแบ่งเขตปกครองในสมัยหลัง นับตั้งแต่โบราณชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งจำเป็นต้องติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ได้สร้างเครื่องมือสำหรับทำให้เกิดสำนึกร่วมกันเช่นนี้ขึ้นหลายอย่าง เช่นในภาคเหนือ มักนิยมสร้าง"พระธาตุ"เจดีย์ขึ้นตามยอดเขาหรือลาดเขาที่เด่นๆ พระธาตุเจดีย์นี้ไม่ได้เป็นของหมู่บ้านใดโดยเฉพาะ แต่ในยามนักขัตฤกษ์ ชาวบ้านในละแวกนั้นทั้งหมดซึ่งมีหลายชุมชนท้องถิ่น จะพากันมานมัสการพระธาตุเจดีย์นั้นพร้อมกัน เกิดพิธีกรรมร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์หรือ interaction ต่อกัน และทำให้ชาวบ้านในละแวกนั้นๆ เกิดความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๑๑) ไม่จำเป็นว่าศูนย์กลางเช่นนี้ต้องเป็นศาสนสถานเสมอไป ในภาคอีสาน ประเพณีการจัดบั้งไฟก็ถูกใช้เป็นศูนย์กลางให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ได้ ไม่นับงานประเพณีที่มีกับศาสนสถานหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ

๑๒) นอกจากศูนย์กลางทางความเชื่อดังกล่าวแล้ว ยังมีศูนย์กลางการปกครองหรือเรียกในภาษาไทยว่า"เมือง"ในแต่ละภูมิภาคอีกด้วย

ศูนย์กลางทางการปกครองเหล่านี้คือที่อยู่อาศัยของเจ้าเมือง หรือบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งจากส่วนกลาง แม้จะเรียกว่า"เมือง" แต่ก็ไม่ได้มีลักษณะเป็นศูนย์กลางหรือที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า urban center เพราะที่จริงแล้วก็คือหมู่บ้านซึ่งเป็นที่อยู่ของบุคคลที่เป็นเจ้าเมืองเท่านั้น ศูนย์เหล่านี้ไม่จำเป็นว่าจะต้องอยู่ตรงที่ตั้งของศูนย์กลางศาสนา

๑๓) ศูนย์กลางอีกอย่างที่ช่วยให้คนที่อยู่ในท้องถิ่นต่างๆ แต่ว่าร่วมภูมิภาคเดียวกันมีความสำนึกร่วมกันได้ก็คือวัฒนธรรมประจำภาค ซึ่งในที่นี้จะยกตัวอย่างเพียงสองชนิดคือภาษาและนิทานท้องถิ่น

๑๔) ในประเทศไทย แม้แต่ในท้องที่ไม่ผู้จะใหญ่นัก หรือแม้แต่ในชุมชนเดียวกัน ก็เป็นที่อาศัยของคนที่มีชาติพันธุ์และภาษาต่างกัน แต่คนในละแวกนั้นจะเลือกเอาภาษาใดภาษาหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายเป็นภาษากลาง ตัวอย่างเช่นแถบจังหวัดฉะเชิงเทรา นับตั้งแต่รัชกาลที่สามเป็นต้นมา มีการอพยพของผู้คนหลายชาติพันธุ์

เช่นลาว, ญวน, เขมร, มอญ เข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในแถบเดียวกัน ในที่สุด
ประชาชนในแถบนี้ก็ใช้ภาษาลาวเป็นภาษากลางในการติดต่อกัน แถบราชบุรีจากบ้าน
ไปถึงโพธารามก็เช่นกัน มีคนหลายชาติพันธุ์และวัฒนธรรมตั้งภูมิลำเนาอยู่ใกล้เคียง
กัน ในแถบนี้ภาษามอญกลายเป็นภาษาทางพิธีกรรมที่สำคัญของประชาชน
หลากหลายเหล่านี้

๑๕) เพราะฉะนั้นถ้าเรามองสังคมไทยเข้าไปถึงท้องถิ่นแล้ว เราไม่เห็นคนไทยอย่าง
ที่ว่า เราจะพบว่ามันมีความหลากหลาย หลายกลุ่ม แล้วเค้าจะเลือกสิ่งที่ตรงนี้ใช้
ภาพ

เป็นสื่อกันเองภายในนั้น เพราะฉะนั้นจึงเกิดภาษาท้องถิ่นขึ้นมาไม่ใช่เป็นภาษาที่
ดั้งเดิมแบบมอญล้วนๆ แต่เป็นภาษาที่ปรับใช้กับคนในท้องถิ่นเดียวกัน

๑๖) นิทานท้องถิ่นก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีคนอพยพเข้าไปอยู่ในท้องถิ่นใหม่ จะทำให้
ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิสถานให้ตรงกันในระหว่างคนต่างชุมชนท้องถิ่นได้ ก็
โดยการเอานิทานซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้วมาสวมลงไปในภูมิประเทศของท้องถิ่น ดังเช่น
ในอีสานจะมีสถานที่ตามนิทานเรื่องพระรถเมรีอยู่มาก มีบ่อน้ำนางสิบสอง, หลุมตี
ไก่ของพระรถ เป็นต้น

การเอานิทานที่รู้จักกันดีอยู่แล้วมาใส่ลงไปในภูมิประเทศท้องถิ่นคือการสร้าง
ความสัมพันธ์ด้วยระบบสัญลักษณ์ทางการสื่อสาร

๑๗) จะเห็นได้ว่า บุรณการที่เกิดในท้องถิ่นจนกลายเป็นภูมิภาคขึ้นมา นั้น ไม่ใช่
บุรณการที่บังคับให้เกิดขึ้นมาจากเบื้องบน แต่เกิดจากความจำเป็นในชีวิตและสร้าง
บุรณการขึ้นจากระดับท้องถิ่นขึ้นมาเอง บุรณการเช่นนี้จะแตกต่างอย่างมากจาก
บุรณการของรัฐในสมัยหลัง ที่อาศัยเครื่องมือของอำนาจต่างๆ ในการบังคับจาก
ส่วนกลางหรือจากเบื้องบนให้เกิดบุรณการขึ้น เพราะบุรณการอย่างหลังนี้จะไม่เชื่อ
ต่อความแตกต่างหลากหลายของท้องถิ่นต่างๆ เลย มุ่งแต่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอัน
เดียวกันขึ้น ตามรูปแบบที่ส่วนกลางคิดขึ้นเองตามอำเภอใจ

๑๘) บุรณการอีกระดับหนึ่งคือการที่ท้องถิ่นถูกบุรณการไว้ในรัฐที่เป็นอันหนึ่งอัน
เดียวกัน หรือบุรณการกับส่วนกลางนั่นเอง

ความสัมพันธ์กับส่วนกลางนี้นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่น แต่ละท้องถิ่น จะเปลี่ยนไปมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับว่าความเป็นปึกแผ่นในแต่ละท้องถิ่นมีมากน้อยต่างกันเพียงใด ในท้องถิ่นที่ความเป็นปึกแผ่นภายในมีอยู่มาก ก็จะสามารถรักษาลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นเอาไว้ได้มาก ความสัมพันธ์กับส่วนกลางทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงได้น้อย ในทางตรงกันข้าม ท้องถิ่นใดที่มีความเป็นปึกแผ่นภายในน้อย ความสัมพันธ์กับส่วนกลางก็จะทำให้ส่วนกลางแทรกเข้าไปในชุมชนได้มาก ในทุกด้าน

๑๙) อย่างไรก็ตาม ก่อนที่ส่วนกลางจะบูรณาการเอาชุมชนท้องถิ่นต่างๆ มาไว้ในรัฐเดียวกันได้นี้ จะพบว่าในภูมิภาคต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาคเหนือ, อีสาน, ภาคกลางหรือภาคใต้ ก็มีการบูรณาการภายในของตนเองมาก่อน กล่าวคือมีการสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ที่หลากหลายกัน ให้บูรณาการให้มีลักษณะเฉพาะของภูมิภาคขึ้นแล้ว รัฐหรือส่วนกลางจึงได้เข้ามาบูรณาการเอาภูมิภาคต่างๆ เข้ามาเป็นรัฐเดียวกันในภายหลัง

๒๐) ปัจจัยสำคัญสองประการที่ส่วนกลางหรือรัฐใช้เป็นเครื่องมือในบูรณาการชุมชนท้องถิ่นและภูมิภาคต่างๆ เข้ามาไว้ในรัฐเดียวกันคือพุทธศาสนาและระบบราชการ

๒๑) พุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาได้แพร่หลายเข้ามายังศูนย์กลางของภูมิภาคต่างๆ และศูนย์กลางนี้ได้ส่งต่อลงไปยังชุมชนท้องถิ่นต่างๆ นิทานนิยายที่เล่ากันในท้องถิ่นต่างๆ ว่าพระพุทธองค์เสด็จมาโปรดสัตว์ตามท้องที่ต่างๆ ซึ่งยังคงป่าเถื่อนอยู่ ดูเหมือนสะท้อนการขยายตัวของพระพุทธศาสนาจากศูนย์กลางของภูมิภาคลงไปยังระดับท้องถิ่น ซึ่งในนิทานจะถูกเหี้ยมดว่ายังป่าเถื่อนอยู่ เพราะยังไม่ได้รับนับถือพระพุทธศาสนา

๒๒) เมื่อพุทธศาสนาขยายเข้าไปถึงท้องถิ่น ก็ต้องผสมกลมกลืนกับระบบความเชื่อเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น ร่องรอยของการผสมกลมกลืนซึ่งมีทั้งความขัดแย้งและสอดคล้องกันนี้จะเห็นได้ทั่วไป อันอาจเห็นได้ทั้งจากศาสนสถานและพิธีกรรม ศาสนสถานบางแห่งเป็นทั้งศาสนสถานของพระพุทธศาสนา และศาลของผี พิธีกรรมบางอย่างเป็นการบูชาทั้งผีและพระพุทธเจ้าไปพร้อมกัน การเลี้ยงผีและเลี้ยงพระเป็นพิธีกรรมที่ทำ

ซึ่อกันอยู่

-6-

ไม่ว่าในความเป็นจริงระบบความเชื่อของพระพุทธศาสนาจะมีอิทธิพลมากหรือน้อย วัดก็กลายเป็นศูนย์กลางสำคัญของชุมชนขึ้นมา ผู้นำทางภูมิปัญญากลายเป็นคนที่มีหรือเคยมีความสัมพันธ์กับวัด และวัดกลายเป็นแหล่งสะสมภูมิปัญญาที่สำคัญของชุมชนไป

๒๓) ในขณะเดียวกันวัดก็รับเอาส่วนสำคัญของระบบการศึกษาของชุมชน โดยเฉพาะการเรียนเพื่ออ่านออกเขียนได้ และการเรียนวิชาชีพเฉพาะทางบางอย่างมาเป็นหน้าที่ของตนเอง ศาสนาจึงแยกไม่ออกจากกระบวนการศึกษาหาความรู้ในวัฒนธรรมไทย

๒๔) ระบบราชการเป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการสร้างบูรณาการของรัฐ นับตั้งแต่สมัยโบราณเป็นต้นมาที่ผู้ปกครองไทยได้สร้างระบบราชการที่ซับซ้อนขึ้น เพื่อเป็น

เครื่องมือในการควบคุมอำนาจและขยายอำนาจของส่วนกลาง ในความเป็นจริงอุปสรรคด้านการคมนาคมและเทคโนโลยีที่จำกัด ทำให้การตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางไม่สามารถทำได้อย่างรัดกุมเช่นในสมัยหลัง แต่โครงสร้างพื้นฐานในการตั้งอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางคือระบบราชการได้มีอยู่แล้ว

สิ่งที่ตามมากับระบบราชการหรือระบบขุนนางก็คือการเกณฑ์ไพร่ และการเกณฑ์ส่วย ทำให้ส่วนกลาง, ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นต้องสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๒๕) ระบบราชการหรือระบบขุนนางครอบงำคนในชุมชนท้องถิ่นไม่น้อย ทำให้เกิดยอมรับความสูงต่ำทางสังคมซึ่งระบบขุนนางได้จัดไว้ให้ แม้แต่พระสงฆ์ในหมู่บ้านก็อาจถูกระบบขุนนางกลืนไปไม่น้อย เพราะระบบขุนนางได้รับการยอมรับในหมู่คณะสงฆ์ในรูปของสมณศักดิ์และ"เครื่องยศ"หรือที่เรียกสำหรับพระสงฆ์ว่าสมณบริวารที่เป็นเครื่องหมายของยศตามที่ราชการแต่งตั้งขึ้น

๒๖) ระบบราชการหรือระบบขุนนางขจัดความหลากหลายที่มีในท้องถิ่นไปเช่นกัน ดังตัวอย่างของพวกฤๅษีไพร่ซึ่งครั้งหนึ่งเคยมีบทบาทอยู่สูงในท้องถิ่น เพราะอยู่ในกลุ่มผู้นำท้องถิ่น แต่เมื่อมีการขยายอำนาจของราชการเข้าไปครอบงำท้องถิ่นด้วย

ระบบขุนนางแล้ว จะเห็นได้ว่าพวกนี้สูญหายไป หรือมีบทบาทน้อยลงอย่างมาก

-7-

๒๗) นับตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา เมื่อมีการอพยพเข้ามาของคนจีนจำนวนมากขึ้น คนจีนได้อพยพเข้าไปทำการค้าและประกอบการต่างๆ กว้างขวาง คนเหล่านี้กลายเป็นเครื่องมือของส่วนกลางในการขยายอำนาจและบทบาทของตนเองเข้าไปในท้องถิ่นด้วย เช่นการเก็บภาษีกับผลิตผลที่เป็นสินค้าก็สามารถทำได้กว้างขวางขึ้น โดยอาศัยระบบเจ้าภาษีนายอากร

๒๘) การติดต่ออย่างใกล้ชิดกับตะวันตกนับจากรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา ยิ่งทำให้ส่วนกลางได้ครอบครองเทคโนโลยีแบบใหม่ ซึ่งเพิ่มอำนาจการควบคุมของส่วนกลางเหนือส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นมากขึ้น เช่นการคมนาคมแผนใหม่, กองทัพแบบใหม่และการศึกษาแผนใหม่ เป็นต้น

๒๙) ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญนับจากนี้ไปก็คือ ได้เกิดความคิดที่จะลอกเลียนอารยธรรมตะวันตก และการสร้างสังคมเมืองโดยยึดถือว่าความเจริญคือความเป็นสังคมเมือง

๓๐) ในแง่ที่เดินตามอารยธรรมตะวันตก เป็นผลให้เปลี่ยนโลกทัศน์ของคนไทยไปเป็นอันมาก โลกทัศน์ของตะวันตกเป็นไปตามแนววิทยาศาสตร์ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายจะควบคุมธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ ในขณะที่คนไทยมีโลกทัศน์ว่าจะต้องสร้างความกลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่ขัดแย้งกับธรรมชาติ

๓๑) โลกทัศน์ใหม่ของส่วนกลางนำมาสู่ความพยายามที่จะสร้างวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นครอบงำทั่วประเทศ พระพุทธศาสนาถูกตีความให้สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์และเรียกการตีความในนิกายใหม่นี้ว่าธรรมยุติกนิกายความเคลื่อนไหวทางศาสนาในแง่นี้ได้กลายเป็นกระแสหลักของความเชื่อในพุทธศาสนาไทยไป ในขณะที่พุทธศาสนาซึ่งนับถือในหมู่ประชาชนไทยแต่เดิมมาจะประกอบด้วยพิธีกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุ กลายเป็นกระแสรองในพุทธศาสนาของไทย

๓๓) ความเปลี่ยนแปลงอีกด้านหนึ่งคือความเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมเมือง การปฏิรูปการปกครองของร.๕ ทำให้ขยายอำนาจของส่วนกลางออกไปได้อย่างเข้มข้น

ศูนย์กลางการปกครองได้เปลี่ยนไปเป็นเมืองตามความหมายของปัจจุบันนี้ สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นคือ"ย่านตลาด"ที่ถาวร กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือเมืองซึ่งแต่เดิมเป็นแต่หมู่บ้านอันเป็นที่อยู่ของเจ้าเมือง ขยายไปทำหน้าที่ศูนย์กลางทางการค้าในละแวกนั้นด้วย โดยมีชาวจีนอพยพเป็นแกนกลางในตลาด

แต่ขอให้สังเกตด้วยว่า ชาวจีนเป็นคนภายนอก ไม่ใช่พ่อค้าแม่ค้าซึ่งมาแลกเปลี่ยนสินค้าในตลาดเช้าหรือตลาดเย็นอย่างที่เคยเป็นมา ในฐานะคนภายนอกย่อมไม่มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างเดิมของชุมชน

๓๔) การให้สิทธิการถือครองที่ดินตามแบบตะวันตก คือเอกบุคคัลเป็นผู้ถือครองที่ดินเหมือนสินค้า ก็ทำให้กลุ่มที่อาจเรียกว่าคนชั้นกลางสามารถสะสมทรัพย์สินในรูปแบบของที่ดินได้ และจะขยายการถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดินของตนออกไปตามการขยายตัวของเส้นทางคมนาคมซึ่งได้รับการพัฒนาขึ้นในภายหลัง

๓๕) นับจากสมัยพัฒนาของสฤษดี ธนระชดีในต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๖ เป็นต้นมา ได้นำเอาเศรษฐกิจไทยไปผูกไว้กับทุนนิยมโลกมากขึ้นตามลำดับ ชุมชนหมู่บ้านไม่มีฐานสำหรับการปรับตัวอีกแล้ว เพราะไม่มีที่ดินสำหรับการอพยพหรือการขยายตัวเพื่อทำนาได้ เกิดการบุกรุกที่รกร้างว่างเปล่าเพื่อทำพืชไร่

ชุมชนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นใหม่ตามแหล่งที่ทำพืชไร่จึงแตกต่างจากชุมชนทำนาที่เคยมีมาอย่างมาก เพราะมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมน้อยลง เนื่องจากสามารถ กู้ยืมเงินมาซื้อเทคโนโลยีเพื่อทำการเกษตรกรรมของตนได้ ความสัมพันธ์ภายในของแต่ละชุมชนก็ไม่มีเพราะต่างอพยพกันมาจากที่ต่างๆ

๓๗) ฉะนั้นจึงเกิดการแตกกระสานซ่านเซ็นในชนบทซึ่งเป็นชุมชนท้องถิ่นอย่างมาก ความเชื่อเดิมซึ่งเคยมีมาถูกทำลายลงไป ความขัดแย้งในชนบทมีสูงไม่ต่ำกว่าระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง หรือคนกลุ่มอื่นที่เข้ามาสู่หมู่บ้านเพื่อใช้ทรัพยากรในอีกลักษณะ

หนึ่ง